

1944

1944. szeptember 6.

A Vörös Hadsereg Kladovónál átlépte a román–szerb határt. A Jugoszláv Népfelzabadió Katonaszág (JNFK; 1941. december 21-től a Tito irányította fegyveres erők hivatalos elnevezése Jugoszláv Népfelzabadió Katonaszág és Partizánegységek, 1945–1951-ig Jugoszláv Hadsereg, 1951–1992-ig Jugoszláv Néphadsereg) egységei megkezdték Bánát elfoglalását.¹

1. A. Sajti 2004, 314.

1944. szeptember 9.

A JNFK Vajdasági Főparancsnoksága *Utasítás az ellenség által elhagyott helységekben való eljárásról* című dokumentumában előírta, hogy „a katonai igazgatás bevezetése után lehetetlenné kell tenni a néparulók menekülését, ezért be kell vezetni a polgári személyek mozgásának ellenőrzését”.¹

1. HRP, 3432.

1944. szeptember 12.

A londoni emigrációban lévő II. Péter jugoszláv király proklamációban nyilatkozta ki, hogy Jugoszláviában minden hatalmat a Tito vezette népfelzabadió mozgalomra ruház át, amellyel > **1944. november 1-jén** a Šubašić vezette királyi kormány egyezményt kötött „a legális hatalom hordozójának kontinuitásáról”.¹

1. Inoslav Bešker szerk.: *Međunarodni odnosi i vanjska politika socijalističke Jugoslavije. Studije i dokumenti*. Zagreb, 1979, Centar društvenih djelatnosti SSOH, 248.; MOVP, 248.

1944. szeptember 17.

A JKP Központi Bizottsága levelet intézett a szerbiai pártvezetőséghez bírálva 1944. szeptember 1-jén kiadott körlevelüket, többek között az abban megütött nagyszerb hangvétel miatt. Hangsúlyozta: „helytelen azt mondani, hogy a szerb nemzetnek valamilyen vezető szerepe van a többi jugoszláv nép jövőjének meghatározása szempontjából, mert ez azt jelenti, hogy Szerbia

népe felszabadít más népeket, macedónokat, Crna Gora-iakat stb.” Kifejtette álláspontját, hogy „a szerb nép csak a Jugoszlávia többi népével közös harcban szabadulhat fel, és ebben a közös harcban nem juthat el saját szabadságáig, ha nem semmisíti meg a különféle nagyszerb hegemonista klikkeket”.¹

1. HRP, 3483.

1944. szeptember 21.

Moszkvában egyezményt kötöttek a Vörös Hadsereg és a JNFK hadműveleteinek koordinálásáról.¹

1. *Horthy-Magyarország részvétele Jugoszlávia megtámadásában és megszállásában 1941–1945*. Budapest–Belgrád, 1986, 517.

1944. szeptember 23.

Lakatos Géza magyar miniszterelnök „a román nemzetiséggel szemben tanúsítandó magatartás tárgyában” kiadott felhívásában óv minden olyan meggondolatlan cselekedettől, amelynek a magyarságra nézve káros visszahatásai lehetnek.¹

1. MKM, 298.

1944. szeptember 25.

A JNFK Főparancsnoksága Tito rendeletével a vajdasági Főparancsnokság parancsnokává Kosta Nadot, helyettesévé pedig Aćim Grulovićot, az addigi parancsnokot nevezte ki.¹

1. HRP, 3523.

1944. szeptember vége

Hennyey Gusztáv, a Lakatos-kormány külügyminisztere Milan L. Popović bácskai szerb vezetőnél felvetette, hogy a területen élő szerb lakosságból az elítélt bácskai szerb szervezkedők vezetésével állítsák fel az ún. „bácskai szerb véderőt”, amely Draža Mihailović híveinek segítségével megakadályozta volna a Tito vezette partizánok vajdasági előrenyomulását. Ugyanakkor Újvidéken megkezdték a magyar hatóságok evakuálását.¹

1. A. Sajti Enikő: *Nemzettudat, jugoszlávizmus, magyarság*. Szeged, 1991, 121.; *Magyarország és a második világháború. Titkos diplomáciai okmányok a háború előzményeihez és történetéhez*. Budapest, 1961, Kossuth Könyvkiadó, 497.

1944. október 2.

A Vörös Hadsereg és a JNFK Bánáti Operatív Övezetének egységei bevonultak Versecre és Nagybecskerekre.²¹

A JKP Vajdasági Tartományi Bizottsága a JKP minden bánáti és bácskai körzeti szervezetének utasítást adott, amely többek között kimondja: „A leghatározottabban meg kell kezdeni az ötödik hadoszlop, mindenekelőtt a megszállók ismert szolgálóinak megsemmisítését. A párt-szervezeteknek a legsokoldalúbban segítséget kell nyújtaniuk az OZNA² szerveinek a bűnösök, különösen azon svábok és magyarok felkutatásában, akik irtották és bántalmazták népünket, fosztogatták és pusztították vagyónát stb. Minden banditát meg kell büntetni bűncselekményeiért”.³

1. HRP, 3569, 3570. – 2. Odeljenje zaštite naroda (OZN vagy OZNA): a NKOJ Népvédelmi Megbízottságának (Povereništvo za narodnu odbranu) keretében 1944 májusában alakult Népvédelmi Osztály. 1946 márciusától az állambiztonsági szolgálat két részre vált, az UDB átkerült a Belügyminisztériumba, a KOS a Honvédelmi Minisztériumban maradt. – 3. Matuska [é. n.], 7.; Zvonimir Golubović, Živan Kumanov: *Novi Sad u ratu i revoluciji II*. Novi Sad, 1981, 422–423.

1944. október 3.

Bolla Lajos belgrádi magyar konzul jelentéséből: „Nemrég egy kiküldöttünk (katonai személy) megkísérelte, hogy eljusson Mihailović főhadiszállására. Ez éppen abban az időben történt, amikor Tito bandái sikeres rajtaütést mértek Mihailovićnak a Ravna Gora hegységben lévő főhadiszállására. Kiküldöttünk elmondta nekem, hogy a támadás következtében, amellet, hogy nem érte el a kívánt célt, éjjel 35 kilométer utat kellett megtennie a hegyek között, úttalan

erdőségekben, részben gyalog. Ráadásul Gornji Milanovac mellett egy faluban igen veszedelmes helyzetbe került, amennyiben Mihailović emberei vele szemben fenyegetőleg kezdtek fellépni, így csak az ő, valamint a Mihailović-tiszt erélyes fellépése folytán tudta útját tovább folytatni. Elmondta továbbá, hogy útközben 7 kommunista fogolynak az ő szeme láttára vágták el a torkát.” A konzul javasolta, hogy a továbbiakban ne szorgalmazzák a Mihailovićyal való közvetlen kapcsolatfelvételt.¹

1. MOL K-63. Küm, pol. 1944-16-119. Idézi A. Sajti 2004, 319.

1944. október 4.

A szegedi V. honvéd kerületi parancsnokság elrendelte Bács-Bodrog vármegye Ferenc-csatornától délre eső részének hadműveleti kiürítését.¹

1. A. Sajti 2004, 315.; EM, 170.

1944. október 6.

Pancsován megalakult az 1200 fős Magyar Munkás Zászlóalj azzal a feladattal, hogy hadianyag szállításával segítse a jugoszláv és szovjet egységeket.¹

1. Földessy összeáll. 1972, 3.

1944. október 8.

A német hatóságok elrendelték a bácskai németek kitelepítését Németországba. Október 13-áig 60-70 000 németet evakuáltak a Palánkai, a Kúlai és az Apatini járásból.

Az Újvidék melletti Hadikligetről (Veternik) elindultak Magyarország felé az oda telepített bukovinai székelyek.¹ > 1945. május; > 1945. december 7.

Magyarkanizsán a partizánok bevonulása után az odaérkező bánátiakból megalakult a Népszerűség (Narodna straža) nevű katonai jellegű szervezet, amely > 1944. december 1-jei felszámolásáig a helyőrség szerepét is betöltötte.²

A Zentán állomásozó magyar katonai alakulatok a kora reggeli órákban elhagyták a várost, a helyi kórházból evakuálták a szállítható sebesülteket is. A szovjet csapatok a kora délelőtti órákban harc nélkül vonultak be Zentára. Az aznapi *Zentai Újság Menni? Maradni?* című vezércikke a város magyar nemzetiségű lakosságát maradásra, a szülőföldhöz való ragaszkodásra buzdította. A leközölt haditudósítások rendre a szovjet támadások visszaveréséről szóltak.³ A szovjetek bevonulásával azonban még nem dönt el, ki veszi át a város irányítását. A zentai Városházán gyülekezett a hatalom reménybeli várományosainak két frakciója. Az egyik oldalon a jugoszláv emigráns kormány elkötelezettjei, a másik oldalon az 1944 márciusában illegálisan megalakult Népfelszabadító Bizottság tagjai és hívei – mindkét oldalon szerb nemzetiségűek. Miután a népfelszabadító mozgalom szimpatizánsai kiszorították a királypártiakat a Városházáról,⁴ az illegalitásban megalakult hattagú bizottságot (Isidor Nešić elnök, Jakov Sekulić titkár, Szabó Ferenc pénztárnok, Dušan Miladinov, Dušan Milićev, Aleksandar Stojkov) öt taggal (Radivoj Dragin, Lazar Rakić, Molnár Csikós János, Uroš Popović és Olajos Mihály) bővítették ki, elnökévé Isidor Nešićet, titkárává Dušan Milićevet választották.⁵ Szerb és magyar nyelven kiáltványt intéztek a város lakosságához, melyben a nyugalom és a közrend megőrzésére szólítottak fel, megalakították a Népőrséget és felszólították a lakosságot a lőfegyverek beszállítására.⁶

A partizánok bevonultak Moholra. A helyi Népfelszabadító Bizottság azonban csak > **1944. október 14-én** alakult meg, eközben tömegesen végeztek ki ártatlan magyarokat minden vizsgálat nélkül.⁷

Péterrévén a bevonuló sajkási partizánosztag egy egysége képezte a helyőrséget. Az ideiglenes Népfelszabadító Bizottság megalakulásáig (>

1944. október 10.) „a felmerülő legsürgősebb feladatokat a hadsereg végezte”.⁸ A partizánok e napokban 400-500 magyart hurcoltak el és kínoztak meg, közülük mintegy 70-et meggyilkoltak.⁹

Miután a Vörös Hadsereg egységei bevonultak Óbecsére, a helyi szerbek előre elkészített listák alapján megkezdték a megtorlásra kiszemelt magyarok összegyűjtését.¹⁰ Zoran Budišin, a még illegalitásban megalakult óbecsei Népfelszabadító Bizottság elnöke elrendelte, hogy „minden 16 és 60 év közötti magyar köteles a kukoricát törni és takarítani a határban, az ellenőrzés (örzés) megkönnyítése miatt pedig a karjukon fehér karszalagot kellett viselniük”.¹¹

1. Matuska [é. n.], 95–97. – 2. Matuska [é. n.], 114. – 3. TLZ F. 385. Idézi Molnár, 66. – 4. Szloboda János: *Zentán történet '44-ben*. Zenta, 1997, 16–17.; Vékás 2010, 244. – 5. Katona Pál: *Istorijat razvoja narodne vlasti u Senti 1944–1963*. Senta, 1979, 10–12. – 6. TLZ F. 121. 1. kötet, 1–2. Idézi Molnár, 67. – 7. Farkas Nándor visszaemlékezése. Közli Matuska [é. n.], 133. – 8. Radivoj Grujić: *Péterréve krónikája*. Becse, [é. n.], 407. Idézi Matuska [é. n.], 172. – 9. Nagy István nyilatkozata, 1952. október 25. Kézirat. – 10. Matuska [é. n.], 180. – 11. Zoran Budišin nyilatkozata T. Brankovnak. *Dnevnik*, 1991. február 27. Idézi Matuska [é. n.], 190–191.

1944. október 9.

Churchill és Sztálin Moszkvában egyebek között megállapodott a Balkán érdekövezetekre való felosztásáról („százalékos megállapodás”).¹
> **1944. október 11.**

A zentai Népfelszabadító Bizottság úgy határozott, hogy a kétes személyeket el kell távolítani a Népőrségből, és megszigorította a belépési feltételeket. A városi közkórház igazgatását dr. Dejan Prekajskira, a gimnáziumét pedig Milo Vujovićra, a háború előtti utolsó igazgatóra bízta.² Az ülést követően a Városháza nagyteremben nagygyűlést tartottak: az összegyűlt két-háromszáz polgár a rövid beszédek után az utcára vonult,

ledöntötték Horthy István kormányzóhelyettes szobrát és az országzászlót.³

Az Óbecsén garázdálkodó Milka Bočković partizánlány és barátjánője elhurcolta Petrányi Ferenc apátplébánost, aki 1944. október 12-én belehalt a napokon át tartó kínzásokba.⁴

1. HRP, 3606. – 2. TLZ F. 121. I. kötet 3. Idézi Molnár, 67. – 3. Szloboda János: *Zentán történt '44-ben*. Zenta, 1997, 18. – 4. HH, 7.; Matuska [é. n.], 179–181.

1944. október 10.

Az Egységes Népfelzabadió Front (Jugoszlávia tömegszervezete; 1945. augusztus 5-től 1953. február 22-ig Népfrent, utána a Dolgozó Nép Szocialista Szövetség) I. tartományi értekezletén felolvasott politikai beszámoló hosszan foglalkozott a magyarság helyzetével. „Vannak Vajdaságban nagy magyarlakta települések, ahol egy-két egyén kivételével senki sem szennyezte be becsületét mások vérével” – olvasható a beszámolóban. Az értekezlet napirendre tűzte Vajdaság önkormányzatának kérdését. „Végleges döntés még nincs – olvasható a beszámolóban –, de bizonyos, hogy Vajdaság önrendelkezési jogokat kap, és ezeket az új alkotmány elismeri.”¹

A Vörös Hadsereg egységei és a partizánok bevonultak Szabadkára. Az ezt követő napokban több száz ártatlan embert, köztük sok magyart gyilkoltak meg.²

A Horgosra bevonuló partizánok kifosztották a templomot, az apácázárdát és a katolikus párikiát.³

A zentai Népfelzabadió Bizottság ülésén felmerült egy szélesebb körű fegyveres testület – a népi milícia – megalakításának gondolata, és az a javaslat, hogy szükség van azoknak a tartalékos tiszteknek és tiszthelyetteseknek, valamint rendőröknek a mozgósítására, akik a régi Jugoszlá-

viában teljesítettek szolgálatot.⁴ Eközben a szerb polgárok egy csoportja – élükön a volt jugoszláv rendőrkapitánnyal – behatolt a Városházára és a Népfelzabadió Bizottság felosztatását követelte azzal vádaskodva, hogy nem bünteti a háborús bűnösöket, hanem a Népörség keretében fegyvert ad olyanoknak, akik 1941 áprilisában nemzetörök voltak. Csak a Népörség tagjainak fegyveres fenyegetésére vonultak vissza. Aznap két nyelven jelent meg a helyi lap *Senčanske novine – Sentai Újság* címmel. Fejlécében ez állt: „Složan rad sa braćom mađarima – Békés munka szerb testvéreinkkel.” Az egyetlen számot megért, egy lapos, inkább röpiratra, mint újságra emlékeztető kiadványban ez volt olvasható: „Stanovnici Sente! – Senta lakosai! Testvérek! A legyőzhetetlen Vörös Hadsereg felzabadiótt benneteket. A város ügyeit intéző ideiglenes Bizottság szerb és magyar sentai lakosokból megalakult. A Bizottság legfontosabb feladata a lakosság teljes biztonságának fenntartása.” Ezt követően egy-egy lapon a szintén kétnyelvű *Sloboda–Szabadság* következett két szám erejéig, majd a csak szerbhorvát nyelvű *Sloboda* egyetlen száma után megszűnt a helyi lapkiadás.⁵

Péterrévén megalakult az ideiglenes Népfelzabadió Bizottság, amelynek egyetlen magyar tagja sem volt. Rögtön megválasztották a háborús bűnöket vizsgáló bizottság tagjait is.⁶

1. Petkovics Kálmán: A felzabadió. Dokumentumriport Sóti Pál néphős életútjáról. *7 Nap*, 1972. április 7. 2–3. – 2. Cseres 1991, 230. – 3. Cseres 1991. – 4. TLZ F. 121. I. kötet, 5. Idézi Molnár, 67. – 5. Szloboda János: *A zentai sajtó története*. Zenta, 1995, 21–22. – 6. Matuska [é. n.], 173.

1944. október 11.

Moszkvában Anthony Eden angol és Vjacseszlav Molotov szovjet külügyminiszter megbeszélése után (Averall Harriman amerikai nagykövet jelenlétében) a Churchill–Sztálin megbeszéléshez (> 1944. október 9.) képest a Szovjetunió növelte befolyását Magyarországon 50-ról 80,

Bulgáriában 75-ről 80%-ra, a jugoszláviai befo-lyási arányokat (50-50%) fenntartották.¹

Miután a Vörös Hadsereg 1944. október 8-án elfoglalta Martonost, a helybeli szerbek egy csoportja feldúlta és kifosztotta a plébániát, majd Werner Mihály plébánost 23 másik magyar falubelivel együtt elhurcolta. Több mint egy hónapi állandó kínzás után 1944. november 21-én gyilkolták meg őket.²

1. TLZ F. 121. I. kötet, 5. Idézi Molnár, 67. – 2. MKM, 303.

1944. október 12.

A *Slobodna Vojvodina* közölte, hogy megalakult a háborús bűnöket kivizsgáló vajdasági bizottság.¹

A temesvári fogolytáborból kiszabadult ukránok Szabadkán gyilkolták a magyarokat.²

1. A. Sajti Enikő: *Délvidék. A magyar kormányok délszláv politikája 1941–1944*. Kossuth Könyvkiadó, 1987, 289.; EM, 171. A megszállók és segítők bűncelekményeit vizsgáló bizottság (Komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača) a Népfelszabadító Bizottság 1944. március 11-től 13-ig tartó ülésének határozataként alakult meg, és szervezetileg a Népfelszabadító Bizottság oktatás-ügyi és propagandatárcájához tartozott. Ügyrendi szabályzata 1944. május 6-án lépett életbe. Mezei 2010, 127. – 2. Sulyok Dezső: *A magyar tragédia I*. A szerző kiadása, 1954, 156–157.; Balogh, 344.

1944. október 14.

Zentára bevonult a VIII. vajdasági brigád és felvonulást rendezett a város központjában. A Népfelszabadító Bizottság aznapi ülésén kezdeményezte, hogy írják össze azokat az önkénteseket, akik „a leigázott haza további felszabadításában” vesznek majd részt.¹ (> 1944. október 18.) Ugyanakkor határozott arról is, hogy Milo Vujović oktatási megbízott javaslatára a gimnázium mind a nyolc osztályában megindítja a tanítást és elrendeli, hogy „hí-vasanak fel az összes tanulókat, tekintet nélkül

nemzetiségükre”. A német nyelv helyett az orosz-vezették be, a hittan, a történelem és a latin nyelv oktatását pedig „a további utasításokig” beszüntették.

Moholon hat nappal a partizánok bevonulása után megalakult a Népfelszabadító Bizottság. Az alakuló ülés jegyzőkönyve szerint Slavko Kekić kijelentette, hogy őt illetné meg a népfelszabadító mozgalom megalakításának joga Moholon, de mivel feladatát már teljesítette, az ő szerepe véget ért.² E napokban ugyanis töme-gesen végezték ki a helybeli magyarokat.

1. TLZ F. 121. I. kötet, 8. Idézi Molnár, 68. – 2. Farkas Nándor visszaemlékezése. Közli Matuska, 133–134.

1944. október 15.

A budapesti rádióban elhangzott Horthy Mik-lós közleménye, hogy Magyarország fegyverszü-
netet köt a Szovjetunióval. A német csapatok elfoglalták Budapest stratégiai pontjait, majd másnap Szálasi Ferenc vette át a hatalmat.¹

1. MKM, 303.

1944. október 16.

Az aznap a németek lakta Versecre érkező Ti-to a következő táviratot küldte Peko Dapče-
vićnek: „Sürgősen küldd el Fehértemplom-
át Versecre az egyik legjobb erős brigádot,
esetleg a krajišnikit. Szükségem van rá, hogy
megtisztítsam Versecet a sváb lakosságtól. Ha
lehetségesnek tartod, odamehetnék közelebb,
hogy találkozzunk, és beszéljünk különböző
kérdésekről. Ha te nem tudsz, akkor Crni [Ivan
Milutinović] jöjjön hozzám közvetlenül ide. A
szanatórium parkjában keresse Korneyev tábor-
nokot. Tartsátok ezt titokban!”¹

Tito 1944. október 25-ig tartózkodott Verse-
cen, és valószínűleg ezekben a napokban fogadta
a zsabylai és csúrogi szerbek küldöttségét, akik
szabad kezet kértek Titótól az 1942-es razzianak
a magyarokkal szembeni megtorlására.²

1. Dedijer III., 145.; Ljuba Vukmanović: Depeše o slobodi. *Dnevnik*, 1986, XVI.; A. Sajti 2004, 319. – 2. Dr. Juhász Géza visszaemlékezése. Idézi Matuska [é. n.], 130., 162., 247.

1944. október 17.

Tito aláírta a JNFK Főparancsnokságának rendeletét, amely 22-ci hatállyal katonai közigazgatást vezetett be a Bácskában, a Bánátban és a Drávaszögben. Parancsnokává Ivan Rukavina vezérőrnagyot nevezte ki.¹ (> 1945. január 27.; > 1945. február 15.) Ebben Titót nem elsősorban a magyar közigazgatás restaurációjának megakadályozása vezérelte, mert „még az esetleges etnikai elvű határkorrekciót sem vetették fel Budapesten”.² Ellenben fontos szempont volt annak megakadályozása, nehogy e területek a Tito–Šubašić egyezmény örve alatt a londoni kormány, illetve a királyság híveinek a gyűjtőhelyévé váljanak.³ > 1948. február 9.

1. SzV, 1944. október 28.; KMSZ, 21.; HRP, 3651.; NF, 62.; R. Končar: Društveno-ekonomske promene od oslobođenja do kraja rata. *Godišnjak društva istoričara Vojvodine za 1979*. Novi Sad, 1980, 165–180. – 2. A. Sajti 2004, 320–321.; Tito indoklását lásd Josip Broz Tito: *Sabrana djela. Tom XXIV*. Beograd, 1984, 96–97. – 3. Ranko Končar: Vojna uprava za Banat, Bačku i Baranju 1944/1945. *Zbornik radova sa naučnog skupa Narodna vlast u Vojvodini 1941–1945*. Novi Sad, 1986, 7–38.

1944. október 18.

A katonai közigazgatás bánati parancsnoksága 2. számú rendeletében közölte: a németek lakhelyüket csak külön engedéllyel és csak munkavégzés céljából hagyhatják el; ha házukat elhagyták, nem térhetnek vissza, hanem gyűjtőtáborba kerülnek; tilos németül beszélni bármilyen nyilvános helyen; a németek nem viselhetnek jugoszláv vagy szovjet nemzeti jelvényeket, tilos dolgozniük bármilyen nyilvános üzemben vagy intézményben, üzleteik, gyáraik, ipari és kereskedelmi vállalataik a Népfelzabardító Bizottság, illetve a katonai hatóság ellenőrzése alá kerülnek; az épületeken és bennük lévő német feliratokat 12 órán belül el kell tüntetni. Aki

ezt elmulasztja, a legszigorúbban büntetik, ha az illető német, akár kivégzéssel is. A rendelkezések azokra a magyarok, románok és más nemzetségek által lakott településekre is vonatkoztak, amelyek „lakosai a népfelzabardító mozgalom ellenségei voltak, vagy most is azok”.¹

A zentai Népfelzabardító Bizottság megállapította, hogy az általa 1944. október 14-én meghirdetett toborzásra jelentkezett önkéntesek 42 fős első csoportja „a legnagyobb lelkesedéssel csatlakozott hős felzabardító hadseregünkhöz”.² Ugyanakkor a magyar hatóságok által kinevezett hivatalnokokat állásukból felfüggesztette, és úgy döntött, hogy a nyilvános feliratokat kizárólag „állami nyelven” lehet kiírni. A lakosságot kötelezte kék-fehér-piros jugoszláv zászlók készítésére: a fehér mezőben ötágú vörös csillaggal.

Torontálvásárhelyen partizán fegyveresek meggyilkolták Gachal János református püspököt. Beidéztek a község házára, és valószínűleg még ugyanaznap éjjel agyonverték és elásták. Halálának körülményeiről azóta sem került elő semmilyen adat, tanúk szerint a helyi temető árkában ásták el. A falubeli Bakator János így emlékezett az eseményekre: „Egy éjjel elvitték. Másnap vagy harmadnap az irodájából a könyveit egy szekérre dobálták, és a téglagyár gödreiben elégették. Itthon azt tudtuk róla, hogy az OZNA emberei Kovačicára [Antalfalva] vitték. Közülünk soha senki többet nem látta. A ruháját láttuk később egy kovačicai szerb emberen. A faluból abban az időben többeket is elvitték, köztük Hóss Gyula kereskedőt, Tóth Sámuel jegyzőt, Molnár Ferenc üvegkereskedőt, Joó Bálintot, ez utóbbi ellen már bírósági eljárás folyt. A hozzánk érkező hírek szerint a tiszteletes urat agyonkínózták.”³

1. Petranović, Zečević, 750. – 2. TLZ F. 121. I. kötet, 12. Idézi Molnár, 68. – 3. Matuska 2008, 7., 10., 86., 106.

1944. október 19.

Petrőcön hatezer példányban megjelent a *Hlas ludu* című szlovák nyelvű politikai-informatív lap első száma.¹

1. Stoković, 234., 283.

1944. október 20.

A JKP vajdasági Tartományi Bizottsága körlevélben szólította fel az összes körzeti pártbizottságot, hogy lássanak hozzá az Egységes Népfelszabadító Front szervezeteinek megalakításához, amelyek célja, „hogy megvalósítsa népünk politikai egységét, és hogy az Egységes Népfelszabadító Frontban egyesült nép sokoldalúan segítse mindazoknak a feladatoknak a teljesítését, amelyek ma az idegen hódítók meg hazai árulók teljes megsemmisítését célzó harccal és az új állam kiépítésével kapcsolatban felmerülnek”. A körlevél arra utasított, hogy be kell vonni mindazokat a különböző politikai meggyőződésű embereket, akik „már részt vettek vagy részt kívánnak venni a megszállók és hazai támogatóik elleni harcban”. Arra is rámutatott, hogy a szervezetbe „nem egyes pártok és politikai csoportok képviselői lépnek be, akik itt egyik vagy másik pártot képviselik, hanem egyének”.¹ A körlevél nyomán erőteljes kampány indult a helyi, városi, járási, és a hat körzeti bizottság megalakítására, és > **1944. december 10–12-én** megalakult a szervezet tartományi vezetősége is. Ennek ellenére az utolsó járási bizottságot (a zentait) csak 1945 márciusában sikerült létrehozni.

A tömegszervezet > **1945. augusztus 5-én** Népfrontra változtatta a nevét. Helyi és járási bizottságait titkos szavazással > **1947. március 2-án és 9-én** választották meg. A következő választásokra már > **1948. február 8-ától 22-éig** sor került. A Vajdaságban akkor a megválasztott városi és járási végrehajtó bizottságok összesen 846 tagja közül 594 szerb, 84 horvát, 35 szlovák, 11 ruszin, 28 román, 187 magyar (19,1%), 4 szlovén, 20 Crna Gora-i, 2 macedón, 2 cseh és 10 egyéb nemzetiségű volt. Az 1950.

január–februári választások után a 36 járási és városi bizottságnak 3854 tagja volt. 216 helyi és kerületi bizottság működött 3272 taggal, az 1657 alapszervezetnek pedig 13481 bizottsági tagja volt. A járási és városi bizottságokban a magyar tagok száma 375-re nőtt, ugyanakkor azonban arányuk 13,16%-ra csökkent.

A Népfront legfelsőbb vajdasági szerve a Szerbiai Népfront Tartományi Bizottsága volt, ebbe > **1948. március 7-én** 123 tagot (63 szerb, 12 horvát, 29 magyar, 7 szlovák, 5 román, 3 ruszin, 2 Crna Gora-i, 1 cseh és 1 macedón), annak Végrehajtó Bizottságába pedig 37 tagot választottak. Elnöke Isa Jovanović, alelnöke dr. Ivan Melvinger, Sóti Pál és Živan Balan lett.

A Népfrontnak a Vajdaságban 1948. november végén 744 035 tagja volt. 1950 júliusában a magyar választópolgárok 59,3%-a volt a Népfront tagja, a románok 52,5%-a, a ruszinok 47,9%-a és a szlovákok 41,3%-a. 1950 végén a választópolgárok közül a montenegróiak 100%-a, a szerbek 79%-a, a horvátok 64%-a, a magyarok 60,5%-a, a szlovákok 57%-a, a románok 49%-a és a ruszinok 37,3%-a volt a Népfront tagja.

A zentai Népfelszabadító Bizottság ülésén a Vajdasági Népfelszabadító Főbizottság részéről jelen volt dr. Slavko Kuzmanović és Stevan Doronjski, valamint Pavle Gerenčević őrnagy, a katonai közigazgatás képviselője.² Doronjski közölte: „A németeket el fogjuk innen kergetni. Mi a németekkel nem élhetünk ugyanazon országban mindazon büntettek után, amiket elkövettek. [...] A magyarok ügye még nincs eldöntve. Valószínű, hogy ugyanaz lesz az álláspont, mint a németekkel kapcsolatban. Ennek alapján tehát a magyarok nem tagjai a Népfelszabadító Bizottságnak.”³ Ezt követően a küldött felhívta a tagok figyelmét a bizottság addigi munkája során elkövetett számos hiányosságra: a bizottság határozataiban megszabott feladatokkal konkrét személyeket kell megbízni, a feladatok végrehajtását követően pedig a megbízott be-

számolót tart a bizottságnak; a továbbiakban nincs engedélyezve a magyar nyelv nyilvános használata; a nagygyűléseken nem lehet spontán beszédeket mondani, az elhangzó beszédeket előre meg kell írni, és – cenzúrázás céljából – beterjeszteni a Népfelszabadító Bizottság propaganda-ügyosztályának; a kollaboránsok vagyona konfiskálható; a rendőrség – aminek működése nem szabványos a Népfelszabadító Bizottságok mellett – a további parancsig a polgárok mozgására vonatkozó engedélyeket állítja ki, és az idegenek tartózkodását felügyeli a bizottság teljes ellenőrzése alatt; a tanítást a gimnáziumban nem lehet tanfolyamként megszervezni, viszont az elemi iskoláknak minél előbb meg kell kezdeniük működésüket; magántanfolyamot csak orosz nyelvből lehet indítani, de ehhez szükséges a szovjet katonai parancsnokság jóváhagyása.

A bizottság döntött a következő ügyosztályok és bizottságok megalakulásáról: a háborús bűnöket és bűnösöket kivizsgáló bizottság (Isidor Nešić, Dušan Milićev, dr. Radojka Mrkšić, Mata Joksimović, Aleksandar Stojkov); a háborús károkat megállapító bizottság (Isidor Pejcin, Isidor Kečan, Radivoj Dragin); a propaganda-ügyosztály (Dušan Milićev, Milan Milić, Olajos Mihály, Nebojša Martinović, Vladimir Petkov); a gazdasági ügyosztály (Isidor Pejcin, Petar Piskunov, Mata Joksimović, Verner Imre, Uroš Popov, Sava Jajagin), valamint az egészségvédelmi ügyosztály és a közoktatási-művelődési ügyosztály (dr. Radojka Mrkšić, Milica Lalić, Dušan Miladinov, Nebojša Martinović).

Még ugyanaznap összehívták a bizottság újabb ülését, amelyen a tagok mellett részt vett Andrija Fabri, a város katonai parancsnoka, valamint a parancsnokság politikai biztosa. A parancsnok követelésére a bizottság a következő döntéseket hozta: az 1941-et követően betelepített magyar nemzetiségű polgárokat a katonai hatóság rendelkezésére bocsátják, és a „bűnösöket” a legrövidebb időn belül kiszolgáltatják; az 1941-ben kitelepített és most visszatérő

telepések számára lakást és háztartási felszerelést biztosítanak; az üzérkedés megakadályozása érdekében az üzleteket zárva tartják; a pénzcserét Szabadkán fogják lebonyolítani; a népi milícia is végezhet letartóztatásokat, és a raktárak őrzését is feladatul kapta. Az éjjel szolgálatot teljesítő katonai őrzáratokhoz egy-egy milicistát is beosztanak kíségetésül, hogy a terep ismeretével segítsék azok munkáját.⁴

1. NF, 50., 55. – 2. TLZ F. 121. I. kötet, 16. Idézi Molnár, 71. – 3. Mészáros Sándor: *Holtta nyilvánítva*. Budapest, 1995, 73. – 4. TLZ F. 121. I. kötet, 14. Idézi Molnár, 72.

1944. október 21.

A Zomborba bevonuló¹ partizánegységek tagjai megkezdték a magyarok tömeges elhurcolását.

1. HRP, 3669.

1944. október 22.

Ivan Rukavina vezérőrnagy, az aznap hatályba lépett katonai közigazgatás (> 1944. október 17.) parancsnoka felszólította az antifasiszta erőket, hogy támogassák azokat az intézkedéseket, amelyek „a nemzeti jövő és e területek délszláv jellegének megőrzése, [...] valamint a szabad, demokratikus föderatív Jugoszlávia megteremtése érdekében szükségesek”.¹

Mozsoron a partizánok bevonulása után összezsúrdulták a felnőtt magyar férfiakat. Tizenegy napi kínzás után > 1944. november 2-án közülük 69-et meggyilkoltak, majd az összes magyart a járeki gyűjtőtáborba hurcolták.²

A Bezdánba bevonuló partizánok a község-háza elfoglalása után fegyverkutató üregyén felforgatták és kifosztották a házakat.³ > 1944. november 3.

1. MV AZ PK KPJ za Vojvodinu br. 18815.; A. Sajti 2004, 320.; A. Sajti Enikő: *Délvidék. A magyar kormányok délszláv politikája 1941–1944*. Kossuth Könyvkiadó, 1987, 245. – 2. Petrik Antal és Petrik

Verona visszaemlékezése. Közli Matuska [é. n.], 221–229. – 3. Matuska [é. n.], 26.

1944. október 23.

A JNFK első egységei bevonultak Újvidékre. A katonai parancsnokság még aznap követelte a helyi Népfelszabadító Bizottságtól, hogy „írja össze mindazokat a németeket és magyarokat, akik közvetlenül együttműködtek a megszállókkal és Újvidéken maradtak”. A bizottság a helyőrség parancsnokságával egyetértésben kijelölte azokat a tagjait, akiket e feladattal bízta meg: Milan Petrović alelnök, Nikola Jakovljević titkár és Mandica Vasović tag. Több mint 40 000 feljelentőlapot nyomtattak ki – Újvidéknek akkor 60-70 000 lakosa lehetett –, s az adatok minél gyorsabb összegyűjtése céljából a várost 19 kerületre osztották. Ugyanannyi csoport alakult, s ezek a munkát néhány nap alatt elvégezték.¹

A zentai Népfelszabadító Bizottság ülésén Pavle Gerenčević őrnagy bejelentette a katonai közigazgatás hivatalos bevezetését. Magyarzatában Tito döntésére hivatkozott, melyet a területen élő nemzeti kisebbségek tétlen, olykor elutasító magatartása indokolt. Megerősítette, hogy tilos a magyar nyelv nyilvános használata. Slavko Kuzmanović kitért arra, hogy a magyar hatóságoknak 1941-ben sokkal kevesebb okuk volt a katonai közigazgatás bevezetésére, és mégis megtették, noha 1941-ben „sokkal kevesebb gonosztevőt örököltek, mint a mai jugoszláv hatóságok”. Ezt követően újjászervezték a bizottságot – ezúttal már a magyar tagok kizárásával.²

Zomborban a partizánok a rendőrségre hurcolták, majd meggyilkolták az önkéntesen kurokatorésen dolgozó gimnáziumi osztály öt tanulóját és három tanárnőjét.³

1. Zvonimir Golubović, Živan Kumanov: *Novi Sad u ratu i revoluciji II*. Novi Sad, 1981, 518–519. – 2. TLZ F. 121. I. kötet, 22. Idézi Molnár, 73. – 3. Dr. Zagyva Sándor emlékezése. Közli Matuska [é. n.], 46–47.

1944. október 25.

Megalakult a JNFK Bánáti és a Bácska–baranyai Katonai Körzetének parancsnoksága.¹

Zsablyán a bevonuló partizánok Fekete Péter földművest a községháza előtti fára felakasztották, és a hullát két napig ott hagyták. Az volt ellene a vád, hogy együttműködött a csendőrséggel. Ezt követően naponta 20-50 személyt tartóztattak le és végezték ki.²

1. HRP, 3682. – 2. Máté István nyilatkozata, 1952. június 19. Idézi Cseres, 119.

1944. október 26.

Az újvidéki Helyi Népfelszabadító Bizottság rendelettel¹ szólított fel minden egykori városi hivatalnokot, hogy jelentkezzen munkára. A későbbi vezetők közül sokan ezt „a helyi Népfelszabadító Bizottság egyik első hibájának” tekintették, mert „a munkára jelentkező hivatalnokok többsége nem működött együtt a Népfelszabadító Bizottsággal, bürokratikus beállítottságú volt, és ahelyett, hogy segített volna a hatóságnak az állapotok rendezésében, inkább hátráltatta a munkát”.²

Újvidéken megkezdték a magyar férfiak összegyűjtését. A dunai Hadi-szigetre, a Horgász-szigetre, a vágóhidhoz, a dohánygyár udvarára és a futballpályára hurcoltak és meggyilkoltak éjszakánként mintegy 300 embert, becslés szerint összesen 3 000 személyt.³

Ekkor hurcolták el a folyamőrség kaszárnyájába a ferences rendház lakóit, Körösztös Krizosztom, Kovács Kristóf és Kamarás Mihály atyát is. A házfőnököt, Krizosztom atyát, aki betegsége miatt sokkal idősebbnek látszott, mint amennyi éves volt, korára való tekintettel ott akarták hagyni. De a túlélő Mihály atya tanúsága szerint a gvardián úgy vélekedett, hogy ha már a testvéreket viszik, akkor vigyék őt is. Ő fejezte be leghamarabb az életét. Minden valószínűség szerint még Újvidéken halálra kínozták, a

többieket tovább terelték Indiija felé.⁴ > 1944. december 2.

Bajmokon a partizánok elhurcoltak és hosszú kínzás után meggyilkoltak 78 magyart és 2 németet. Czimbell Károlyt, a falu bíróját elevenen megnyúzták.⁵

Tizsakálmánfalván összefogdostak és Zsablyára vittek 26 ártatlan magyart, ahol meggyilkolták őket.⁶

1. MSRV AO 18812, naredba MNOO Novi Sad od 25. oktobra 1944. – 2. Zvonimir Golubović, Živan Kumanov: *Novi Sad u ratu i revoluciji II*. Novi Sad, 1981, 517–518. – 3. Homonnay, 7; HH, 14.; Matuska [é. n.], 290., 302. – 4. Cseres 1991, 81. – 5. Cseres 1991. – 6. Cseres 1991, 215.

1944. október 27.

Újvidékről egy kisebb partizánegység érkezett Temerinbe. Aznap kidoboltatták, hogy ne menjen senki három napig az utcára. Megkezdődtek a tömeges kihallgatások és kivégzések. A hónap végéig több mint 250 embert gyilkoltak meg.¹

1. Ádám István, Csorba Béla, Matuska Márton, Ternovác István: *A temerini razzia*. Temerin, 2001, A VMDP Történelmi Bizottsága.; Mészáros György, *Magyar Szó*, 1990. május 6.; Matuska [é. n.], 13–16., 267.

1944. október 28.

A *Slobodna Vojvodina*-ban Nikola Petrović *Történelmi határozat* című cikkében kifejtette: „A német és magyar hódító hordákat ugyan szétvertük, illetve nyugat felé vetettük, de az általuk széthintett mérges gyomot még nem irtottuk ki gyökeresen. [...] Az idegen elemek tíz- és százazrei, akiket azokra a területekre telepítettek, ahol elődeink irtották ki az erdőket, csapolták le a mocsarakat megteremtve a civilizált élethez szükséges feltételeket – még mindig lövöldöznek a sötétből harcosainkra s az orosz katonákra, és mindent megtesznek, hogy megakadályozzák a helyzet normalizálódását arra készülve, hogy ebben a számunkra nehéz helyzetben a kellő

pillanatban ismét hátunkba döfjék a kést. [...] A nép érzi, hogy szükség van erre a határozott lépésre, s hogy szükség van olyan energikus lépésekre, amelyek biztosítják Bánát, Bácska és Baranya jugoszláv jellegét.”¹

1. *Slobodna Vojvodina*, 1944. október 28. Idézi A. Sajti 2004, 320–321.; Cseres 1991, 102.

1944. október 29.

Tizsakálmánfalváról a kovilji határba vittek és meggyilkoltak öt magyart.¹

A zentai Népfelzabadító Bizottság ülésén Isidor Nešić elnök közölte, hogy rendelet érkezett a lakosság összeírásáról, aminek elvégzéséhez mozgósítani kívánják a népfelzabadító mozgalmat támogató értelmiségieket.² > 1944. november 19.

1944. október 30.

A Bácska–baranyai Katonai Körzet hadbírósa-ga plakátokon közölte a lakossággal, hogy október 29-én halálra ítélte és golyó által kivégeztette 250 magyar nemzetiségű háborús bűnöst, akik a három évig tartó megszállás idején részt vettek a délszláv népek ellen elkövetett öldöklésekben és terrorban Bácska és Baranya területén.³

Csúrogon a partizánok a községháza előtt agyonlöttek 130 magyart. A helyi hatóság kidoboltatta a kivégzést hírért, és kényszerítette a hozzátartozókat annak végignézésére, akiknek utána el kellett szállítaniuk meggyilkolt rokonaikat a sintérgödörbe. A kivégzések hetente megismétlődtek.⁴

A zentai Népfelzabadító Bizottság ülésén Nikola Ninković újonnan kinevezett városparancsnok közölte, hogy engedélyezik azon üzletek megnyitását, amelyek nem a katonaság ellátását hivatottak szolgálni, de az árakat szigorúan ellenőrizni fogják.⁵

1. Farkas László visszaemlékezése. Közli Matuska [é. n.], 241. – 2. TLZ F. 121. I. kötet, 26. Idézi Molnár, 73. – 3. Vajdasági Történelmi Múzeum,

levéltári szám 318. Idézi Mészáros 1994. – 4. Zaják Andrásné nyilatkozata. 1952. augusztus 11. – 5. TLZ F. 121. I. kötet, 28. Idézi Molnár, 73.

1944. október 31.

Nikola Radaković magyarkanizsai szerb vezető irányításával egy csapat partizán érkezett Adorjánra, ahol összedobolták a falu lakosságát, a férfiakat kiválogatták, napokig kínozták, majd > **1944. november 3-án** a Tiszára terelték és a folyóba lövöldözték őket. A vérengzés a következő napokban is folytatódott, és összesen 56 áldozata volt.¹ A bíróság később megállapította az áldozatok ártatlanságát, és Radakovićot egyévi, helyettesét, Bačo Kneževićet pedig hathavi kényszermunkára ítélte.² Más forrás szerint az adorjáni vérengzés szervezője Mihajlo Oluški volt, akit ezért a szabadkai katonai bíróság halálra ítélt, míg két segítőtje, Radaković és Knežević két-két év börtönbüntetést kapott.³

A zentai Népfelzabádító Bizottság úgy határozott, hogy az üzleteket meg kell nyitni, az árakat pedig a felzabádulás előtti szinten befagyaszttják. A bizottság korábbi döntésével összhangban – melynek értelmében megtiltották a magyar nyelv nyilvános használatát – határozatot hoztak, hogy csak szerbhorvát nyelvű plakátokat, falragaszokat lehet kiragasztani. Visszavonták az összes engedélyt, amely lehetővé tette a Bánságba való átkelést – ezt a jogot csupán a kettős birtokosok tarthatták meg. Októberi tevékenysége kapcsán kiemelte, hogy a szovjet csapatok bevonulását követően az illegális Népfelzabádító Bizottság sikeresen átvette a hatalmat a város felett. Ugyanakkor megállapította: „szem előtt tartva azt a súlyos körülményt, hogy Zentán a nemzetiségek viszonya kedvezőtlen volt és maradt is ránk nézve, valamint figyelembe véve a különböző politikai áramlatokat”, a Népfelzabádító Bizottság kezdetben kénytelen volt „békülékenyebb” hangnemben fellépni. A helyzet jelentősen javult, amikor a Jugoszláv Népfelzabádító Katonaszág bevonult a városba, illetve amikor

megérkeztek a Vajdasági Népfelzabádító Főbizottság pártfunkcionáriusai. A megfelelő fegyveres támogatással a háttérben, és a küldöttektől kapott ideológiai-politikai utasítások alapján a bizottság már radikálisabb intézkedéseket foganatosíthatott.⁴

1. Firányi Lajos plébános bejegyzése a halotti anyakönyvbe. Idézi Matuska [é. n.], 20., 119–123. –
2. HH, 5. – 3. Matuska [é. n.], 114. – 4. TLZ F. 109. 3. doboz, ikt. sz. 124/1944. Idézi Molnár, 74.

1944. november 1.

Miután a londoni emigrációban lévő II. Péter király Jugoszlávia nemzetközi jogfolytonosságának biztosítása érdekében 1944. szeptember 12-én proklamációban nyilatkozta ki, hogy minden hatalmat a Tito vezette népfelzabádító mozgalomra ruház át, Belgrádban aláírták a (második) Tito–Šubašić egyezményt¹. Ebben leszögezték: „a viszonyok minden lehetséges kieleződésének elkerülése érdekében II. Péter király nem tér vissza az országba mindaddig, amíg erről a nép nem hozza meg saját határozatát, a királyi hatalmat pedig távollétében a Királyi Helytartótanács gyakorolja.”²

Szivácon az október 15-től a magtárba terelt 73 helybeli magyar lakos közül 71-et meggyilkoltak.³

1. Sporazum Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije i Kraljevske jugoslovenske vlade od 1. novembra 1944. SL DFJ, 1945. március 9. –
2. Inoslav Bešker szerk.: *Međunarodni odnosi i vanjska politika socijalističke Jugoslavije*. Studije i dokumenti. Zagreb, 1979, Centar društvenih djelatnosti SSOH, 248. – 3. Cseres 1991, 152–154.; Matuska [é. n.], 53–55.

1944. november 2.

Mozsoron kínzások közepette meggyilkoltak¹ 69 magyart, akiket > **1944. október 22-e** óta kínoztak. Később (> **1945. április 18.**) a falu egész magyar lakosságát a járeki gyűjtőtáborba internálták, a templomot földig lerombolták, a temetőt pedig felszántották.²

1. Petrik Verona: *Legenda a bácskai magyarokról*. Közli Matuska [é. n.], 227. – 2. HH, 13.

1944. november 3.

Vasa Čubrilović történész, a Ferenc Ferdinánd elleni merényletet elkövető Ifjú Bosznia (Mlada Bosna) nevű egykori szerb nacionalista diákcsoport tagja, eljuttatta a partizán hatóságokhoz a kisebbségi kérdés megoldására vonatkozó javaslatát, amelyben a legkeményebb represszió alkalmazását látta célszerűnek: „Nálunk is, akárcsak szerte Európában, bebizonyosodott, hogy semmilyen engedékenység sem téríthet el némely kisebbségeket attól, hogy az államhatárokon át kötődjenek az anyaországukhoz. [...] El kell őket távolítani az országunkból, mert erre rászolgáltak. [...] Számunkra az a fő kérdés, hogyan lehet szétzúzni a kisebbségi tömböket a jelentős geopolitikai helyeken. [...] A mi szövetségeseink is arra az álláspontra helyezkedtek, hogy a kisebbségi kérdést ebben a háborúban átköltöztetéssel kell megoldani. [...] Ha Bácskából 200 000 magyart eltávolítanánk, megoldanánk a magyar kisebbségi kérdést, [...] a katonaságnak még a háborús tevékenység idején tervszerűen és könyörtelenül meg kell tisztítani a nemzeti kisebbségektől azokat a vidékeket, melyeket a mi népességünkkel szándékozunk betelepíteni. [...] Gyűjtőtáborokat kell létesíteni, vagyonukat elkobozni, családjukat szintén táborba küldeni, s az első adandó alkalommal átküldeni őket nemzeti államukba. A magyarok és a németek vonatkozásában ehhez nagy segítséget nyújthat a testvéri szovjet katonaság. A kisebbségek tisztogatásánál külön figyelmet kell fordítani az értelmiségre és a gazdagabb társadalmi rétegekre. [...] A legjobb az lenne, ha a Népfelszabadító Hadsereg és Partizánegységek Főparancsnoksága mellett külön ügyosztály létesülne azzal a feladattal, hogy még a háború folyamán gondot viseljen a kisebbségektől való megtisztításról. [...] Tömegeinknek a kisebbségekkel szembeni gyű-

löletét és leszámolási hajlamát konstruktívan kell kihasználni. [...] Minden hadműveleti területről olyan jelentések érkeznek, hogy néptömegeink könyörtelenül leszámolnak mindazokkal a nemzeti kisebbségekkel, amelyek ebben a háborúban ellenünk voltak. [...] Meglehet, soha többé nem nyílik ilyen lehetőségünk, hogy etnikailag tiszta államot teremtsünk magunknak. Államunk minden nagyobb jelenlegi problémája, legyen az nemzeti-politikai, szociális vagy gazdasági, többé-kevésbé várhat egy későbbi megoldásra. A kisebbségi kérdést azonban, ha nem oldjuk meg most, soha többé nem fogjuk megoldani.”¹

> 1945. augusztus vége

A bevonuló partizánok Bezdánból az isterbácsi erdő szélére tereltek 500 embert, közülük 122-t kivégeztek. Miután a faluba bevonult egy bolgár egység, 1944. november 28-án a hozzátartozóknak megengedték a tömegsír felnyitását és a halottak eltemetését.²

Adorjánon a Magyarkanizsáról > **1944. október 31-én** odaérkezett szerbek a Tiszára terelték és a folyóba lövöldözték a helybeli ártatlan magyarok egy csoportját.³

1. *Híd*, 1996. 12. 1043–1060.; Čubrilović már 1937-ben hasonló módszereket javasolt a Szerb Kulturális Klubban. Erről lásd Čubrilović referat. *Danas*, 1988. január 26. 30.; Željko Krušelj: *Turske i zapadne metode*. *Danas*, 1988. február 2. 24–25. – 2. Rétfalvi. *Nemzetőr*, 1984. október 15.; HH, 7.; Matuska, 25–33. – 3. Matuska [é. n.], 152.; Olajos Mihály visszaemlékezése szerint 52 embert gyilkoltak meg. Lásd Vékás 2010, 249.

1944. november 6.

Szabadkán letartóztatták és még aznap kivégezték Tiller Ferenc (írói neve Tímár Ferenc) költőt, újságírót, a *Délvidéki Magyarság* című lap főszerkesztőjét.¹

1. Loboda Tibor levele Matuska Mártonnak. Közli Matuska [é. n.], 42.

1944. november 7.

Az októberi forradalom évfordulóján szervezett ünnepségen Božidar Maslarić tábornok beszédében kollektív bűnösséggel vádolta a Jugoszláviában élő magyarságot.¹

1. Herceg János visszaemlékezése. Közli Matuska [é. n.], 39.

1944. november 9.

Belgrádban megkezdődött Szerbia Nagy Antifasiszta Népfelszabadító Szkupstinájának ülése. Közvetett formában már ezen az ülésen megmutatkoztak a Szerbia föderáción belüli helyzetével kapcsolatos nézetellentétek, amikor a felszólalók bírálták azokat a nézeteket, amelyek szerint „a népfelszabadító mozgalom a szerb földek szétszakításán dolgozik, hogy legyengítse a szerb népet a horvátok és mások javára”. Vajdaság helyzetével kapcsolatban Aleksandar Ranković kijelentette: „Mint tudjátok, Vajdaságban fogamzott meg az új szerb kultúra. De Vajdaságban a lakosság kevert (szerbek, horvátok, magyarok, más kisebbségek és ez idáig németek). Vajdaság bizonyos különleges történelmi és egyéb sajátosságokkal rendelkezik. Ugyanakkor azonban azt is hangsúlyoznunk kell, hogy a Vajdaságban élők többsége szerb, és hogy őket vérük és hagyományaik Szerbiához kötik. Vajdaság kérdését maga a vajdasági nép dönti majd el, méghozzá oly módon, hogy egyszerre megszilárdítja kapcsolatát Szerbiával és biztosítja magának azokat a különleges, sajátos jogokat, amelyek Vajdaság különleges, sajátos helyzetéből erednek. Mint ismeretes, Vajdaságban jelenleg katonai közigazgatás van, és ez idáig főleg ezen okból nem került sor Vajdaság konkrét és végleges nyilatkozatára ebben a kérdésben.”¹

Zentára érkezett három fegyveres, egyenruhás partizán az OZNA tartományi vezetőjétől kapott paranccsal, hogy végezze ki a letartóztatott magyarokat. A fogva tartott személyek közül

egyét nyilvánítottak ártatlannak, a többi 65-nek² a kezét összedrótozták, a Tisza partjára kísérték és a lövészárkokba lötték őket.³

1. AV, 316.; *Zasedanje Velike antifašističke narodnooslobodilačke skupštine Srbije 9–12. novembra 1944.* Beograd, [1944], Prezidijum Narodne skupštine Narodne Republike Srbije, 71. – 2. Farkas Nándor visszaemlékezése szerint az áldozatok száma 90 volt. Közli Matuska [é. n.], 135. – 3. R. Gy.: Zenta, 1944. november 9. *Magyar Szó*, 1991. június 21.; Farkas Nándor szerint az áldozatok száma 90 volt. Közli Matuska [é. n.], 135.; Visszaemlékezésében Olajos Mihály is kilencvenegynéhány emberről beszélt. Vékás 2010, 247–248.

1944. november 11.

Az újvidéki és a palánkai partizánosztag szlovák tagjaiból megalakult az I. szlovák népfelszabadító rohambrigád, amely november 26-tól a 14. Vajdasági (szlovák) Népfelszabadító Rohambrigád nevet viselte.

Moholon a partizánok legyilkolták az akkor már hetek óta fogva tartott helybeli magyarok egy csoportját, miután előző nap a falu mind a hat borbélyát mozgósítva megborotváltatták őket. A borbélyok szerint az áldozatok száma 600 és 650 között lehetett.¹

1. Matuska [é. n.], 157–158.

1944. november 12.

Újvidék főterén visszaállították Svetozar Miletić szobrát.¹

Mozsoron a Jánoshalmára menekült és onnan visszahozott Köves István plébánost rostélyon elevenen megsütötték.²

1. HRP, 3745. – 2. Cseres 1991.

1944. november 15.

Vajdaság Népfelszabadító Főbizottsága Bácska valamennyi Népfelszabadító Bizottságának megküldött 12/44. számú utasítása:¹ „Bácska némely falvaiban a mi Népfelszabadító Bizott-

ságaink letartóztatásokat végeznek az ellenséges elemek között, akiket saját maguk hallgatnak ki, és gyakran szabálytalanul járnak el velük. Hogy a szabálytalanságoknak elejét vegyüik a letartóztatáskor és kihallgatáskor, és hogy a népelleneségek ellen folyó vizsgálat minél sikeresebb legyen, a falvak Népfelszabadító Bizottságai a letartóztatottakat adják át a Népvédelmi Osztály szerveinek, amelyek a járási helységeken működnek. A Népfelszabadító Bizottságok letartóztatásokat a helyőrség parancsnokságával végezhetnek azokon a helyeken, ahol nincs OZNA. Amint ezek a szervek megalakultak, ők fogják magukra vállalni az ellenséges elemek letartóztatását, a Népfelszabadító Bizottságok pedig segédkezni fognak a gyanús alakok leleplezésében, adatokat fognak róluk szolgáltatni stb.”²

Pancsován a partizánok meggyilkolták Thomka Károlyt, Hertelendyfalva református lelkészét.³

Sajkáslakon a helybeli szerbek kivégeztek húsz magyart.⁴

1. AV F. 169. Glavni narodnooslobodilački odbor Vojvodine, 12. Idézi Mezei 2010, 120. – 2. Közli Matuska [é. n.], 363. – 3. Kalapis: *Életrajzi kalauz III.* Újvidék, 2003, Forum, 233–234.; Matuska 2008, 11. – 4. Tomislav Prekajac nyilatkozata. Közli Matuska [é. n.], 238–240.

1944. november 16.

A Bánáti Katonai Körzet parancsnoka utasítást adott a helyi katonai állomások létrehozására, amelyek „a szerb, illetve szláv lakta helységeken a hatalmat a Népfelszabadító Bizottságokkal együtt gyakorolják. A német, magyar és román falvakban nem létezhetnek Népfelszabadító Bizottságok, a hatalmat kizárólag a katonai állomások gyakorolják. Azokon a vegyes lakosságú településeken, ahol a szerbek, illetve szlávok kisebbségben vannak, szintén nem lehetnek Népfelszabadító Bizottságok, ha megalakultak, fel kell őket oszlatni”¹

1. KMSZ, 21–22.

1944. november 17.

Az újvidéki katonai bíróság – elnöke Pavle Gerenčević őrnagy, tagjai Lazar Brankov és Bosa Klarić, jegyzőkönyvvezető Milka Potkonjak – mintegy 150 halálos ítéletet hozott a legvagyonosabb és legtekintélyesebb újvidéki polgárok, magyarok, szerbek, németek, férfiak és nők felett egyaránt. Az ítéletet nyomban végrehajtotta a vajdasági főparancsnokság kísérő zászlóaljának egyik szakasza. A kivégzés helye az újvidéki vámosvezet helyén elterülő erdő volt.¹

A zentai Népfelszabadító Bizottság úgy határozott, hogy bizottságot nevez ki az > 1944. november 9-ei kivégzések kivizsgálására. A bizottságról és vizsgálatáról nem maradt fenn későbbi nyom.²

1. Pavle Šosberger visszaemlékezése. *Dnevnik*, 1990. december 2. Uő. *Magyar Szó*, 1990. december. 12. – 2. Idézi Mészáros 1994.; Tomán László: *Az olvasóhoz*. Idézi Matuska [é. n.], 8.

1944. november 18.

Vajdaságban a katonai közigazgatás minden szintjén megalakított gazdasági osztályok átvették az egykori bányai közigazgatás kereskedelmi, ipari és kisipari osztályának feladatkörét azon utasítások alapján, amelyeket Jugoszlávia Nemzeti Felszabadítási Bizottsága (NKOJ)¹ 1944. május 6-án juttatott el a tartományi vezetőségekhez.²

Elrendelték a németek internálását és vagyonuk elkobzását. A rendelet a „csángó magyarokra”, azaz a telepésekre is vonatkozott. A Vajdaságban 40 internálótábort állítottak fel, ahol mintegy 140 000 németet zsúfoltak össze. Ugyanaznap elrendelték a 16 és 50 év közötti magyar férfiak munkaszolgálatra történő behívását.³

Tatomir Vukanović szerbiai oktatási megbízott javaslatot terjesztett elő, hogy minden katonai egységnek írásos parancsban tiltsák meg a tör-

ténelmi emlékművek, könyvek, képek és egyéb szellemi értékek megsemmisítését, mivel egyre több helyről jelentették, hogy a katonák nagy károkat tesznek a múzeumokban, levéltárakban, az elfoglalt intézmények és magánházak könyvtáraiban, részben a fűtőanyaghiány miatt, részben pedig a polgári osztály felsőbbrendűségének jelképeként értelmezve azokat.⁴ Irányításában Belgrádban október 24-től folyt az értékek begyűjtése, de helyenként a katonai hatóságok ellenállásába ütköztek. Hasonló volt a helyzet a Vajdaság több városában is.⁵

1. Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije. A Tito vezette mozgalom által az AVNOJ ideiglenes kormányának tekintett szerv (1943–1945).
- 2. DERV, 9–10. – 3. A. Sajti 2004, 322–323.
- 4. Nataša Milićević: Građanski orman za knjige – kulturno nasleđe i oblikovanje novog identiteta srpskog društva 1944–1950. *Tokovi istorije*, 2006. március. 125. – 5. Ljubodrag Dimić: *Agitprop kultura: agitpropovska faza kulturne politike u Srbiji 1945–1952*. Beograd, 1988, 65.

1944. november 19.

Elkészült Bácska, Bánát és Baranya katonai közigazgatásának statisztikai kimutatása, amely szerint az összeírás napján Újvidéknek 69 000 lakosa volt. 1941-ben a városban 16 000 magyar élt (8 250 férfi és 7 750 nő) 1944-ben viszont 2 000-rel voltak kevesebben, 6 500 férfi és 7 500 nő.¹

1944. október 29.

Péterrén a napokon keresztül kínozott dr. Takács Ferenc plébánost az egész falu jelenlétében a templom falához kísérték és agyonlőtték. Ezt követően a magyarokat csoportosan, általában háromnapos kízás után végezték ki, becslések szerint mintegy 600 személyt.²

1. Újvidéki Levéltár, a városi katonai parancsnokság anyaga, szám nélkül. Idézi Mészáros, 1994. –
2. Cseres 1991, 175.; Matuska [é. n.], 170–172.

1944. november 20.

Horgoson a szerb vezetők több helybeli magyar lakossal együtt kivégezték a 84 éves Virágh Ist-

ván plébánost, mert 1941-ben tábori misét celebrált a Horgoson állomásozó magyar katonáknak.¹

1. Cseres 1991, 185.; Matuska [é. n.], 98–101.

1944. november 21.

Az AVNOJ¹ Elnöksége határozatot hozott az ellenséges vagyon állami tulajdonba vételéről, a nem az országban tartózkodó személyek vagyona feletti állami igazgatásról, valamint a megszállók által erőszakkal elidegenített vagyonok zár alá vételéről.² A határozat szerint állami kézbe került a német állam és a német állampolgárok minden vagyona, a német nemzetiségű személyek minden vagyona, kivéve azokat, akik részt vettek a népfelszabadító mozgalomban, a háborús bűnösök és azok segítőinek minden vagyona, függetlenül állampolgárságuktól, valamint minden olyan vagyon, amelynek tulajdonosát polgári vagy katonai bíróságok vagyonelkobzásra ítélték. A vagyon fogalmába minden ingó és ingatlan vagyon, tehát a föld is beletartozott.³ Az elkobzott vagyonok kezelését az e célból létrehozott Népvagyon Állami Igazgatása (Državna uprava narodnih dobara) nevű szervezetre bízta. A fenti rendelet értelmében 97 490 német gazdaságot koboztak el 637 939 hektár földterülettel.⁴ A katonai közigazgatás ennek alapján kobozta el egyetemlegesen a csúrogi és zsabylai kitépített magyarok vagyonát. A Elnökség > 1945. június 9-én meghozott tolmácsolásával⁵ pontosította, hogy a német nemzetiségűek vagyonelkobzása esetében a rendelkezés a jugoszláv állampolgárságú német nemzetiségűekre vonatkozik a határozatot a Jugoszláv Képviselőház az > 1946. július 31-én elfogadott törvénnyel⁶ erősítette meg, illetve módosította.

E határozattal kezdődött meg a gazdasági jellegű magántulajdon teljes felszámolása. A tulajdonviszonyok önkényes és erőszakos átrendezését célzó fontosabb jogszabályok sorában a következő a vagyonelkobzásról és az elkobzás végrehajtásáról (> 1945. június 9.), majd a föld-

reformról és kolonizációról (> 1945. augusztus 23.) szóló törvény volt. Amikor > 1946. december 5-én a Jugoszláv Képviselőház elfogadta a gazdasági magánvállalatok államosításáról szóló törvényt, a gazdasági létesítmények jelentős része – a hatalom szándékának megfelelően – már állami tulajdonban volt, a maradékot a törvény > 1948. április 28-i módosításával államosították. Végül 1958. december 26-án törvényt hoztak a bérházak és építési földterület államosításáról is.

Tito az amnesztiatörvény megindokolása során a következőket mondta: „Hogyan került sor arra, hogy Jugoszlávia e polgárai, népeink történelmének legnehezebb napjaiban, hazájuk évszázados ellenségeinek oldalán találták magukat, és a népfelszabadító mozgalom ellen tevékenykedtek? Ennek okai a múltban, a mostani háború előtti időben rejlenek. Először az okok a nagyszerb hegemonisták részéről történt nemzeti elnyomásban keresendők. Másodszor az okok a gyűlölködésben keresendők, melyet a volt hatalomtartók szítottak Jugoszlávia népei között. Harmadszor az okok abban a nemzeti sovinizmusban keresendők, amelyet egyes népek körében idegen ügynökök élesztgettek, mint például az usztasák Horvátországban, és mások. [...] Ennek az amnesztiának meg kell mutatnia, hogy nincsenek bosszúálló szándékaink, s hogy készek vagyunk békejobbot nyújtani mindenkinek, akinek kezét nem szennyezi a nép ártatlanul kiontott vére. Egy ilyen amnesztia meghirdetése népeink erejének és egységének újabb bizonyítéka. Én a Jugoszláv Nemzeti Felszabadító Bizottság nevében kérem a Jugoszláv Népfelszabadító Antifasiszta Tanács Elnökségét, fogadja el ezt a javaslatunkat.”⁷

1. Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije: Jugoszlávia Népfelszabadító Antifasiszta Tanácsa. A Tito vezette mozgalom részéről általános népképviselési testületnek tekintett szerv (1942–1945). – 2. Odluka o prelasku u državnu svojinu neprijateljske imovine, o državnoj upravi

nad imovinom odsutnih lica i o sekvestru nad imovinom koju su okupatorske vlasti prinudno otuđile. SL DFJ, 1945/2.; HRP, 11., 36.; DERV, 21.; A. Sajtí 2004, 374. – 3. Slobodan Nešović: Privredna politika i ekonomske mere u toku oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije. *Privredni pregled*, Beograd, 1964, 154., 156., Idézi A. Sajtí 2004, 374. – 4. Nikola L. Gačeša: *Agrarna reforma i kolonizacija u Jugoslaviji 1945–1948*. Novi Sad, 1984, Matica srpska, 78. – 5. SL DFJ, 1945/39. – 6. Zakon o potvrdi i izmenama Odluke o prelazu u državnu svojinu neprijateljske imovine, o državnoj upravi nad imovinom neprisućnih lica i o sekvestru nad imovinom koju su okupatorske vlasti prisilno otuđile od 21. novembra 1944. godine. SL FNRJ, 1946/63. – 7. *Borba*, 1944. november 22.; *Josip Broz Tito összegyűjtött művei*. XXV. kötet. Újvidék, 1988, Forum, 19–22. Idézi Matuska [é. n.], 168–169.

1944. november 21–22.

Magyarkanizsán a helyi szerb vezetők kitereltek a Tisza partjára és meggyilkoltak 21 ártatlan magyart.¹

1. Gajda János visszaemlékezése. Közli Matuska [é. n.], 117–118.; Cseres 1991, 166.

1944. november 22.

A Jugoszláv Népfelszabadító Katonáság Bácska-baranyai Katonai Körzetének katonai bírósága (Pavle Gerenčević, Lazar Brankov és Slobodan Subotić) halálra ítélte dr. Miloš Petrovićot, Újvidék egykori polgármesterét, aki annak idején Újvidék főterén felállította Svetozar Miletić szobrát. Egy tömegsírban hantolták el több más tekintélyes és vagyonos polgárral együtt.¹

1. Jovanka Simić: Proganja misterija iz Rajine šume. *Večernje novosti*, 2009. június 21.

1944. november 23.

A Jugoszláv Népfelszabadító Katonáság vajdasági főparancsnoksága leiratban közölte a Katonai Közigazgatás mozgósítási részlegével, hogy „engedélyezve van egy Petőfi zászlóalj, amelybe a magyar nemzetiségű önkéntesek lépnek be. A zászlóalj parancsnoksága számára engedélyezett

a magyar nemzetiségű önkéntesek zavartalan összegyűjtése Vajdaság egész területén. A zászlóalj székhelye a további rendeletig Topolyán van. A további rendeletig a zászlóalj ezen Főparancsnokság közvetlen parancsnoklása alatt áll és a Jugoszláv Népfelzabádító Katonáság és Partizánegységek szerves részének kell tekinteni. A fentieket tájékoztatásul közöljük. A zászlóalj tagjainak a Katonai Közigazgatás mozgósítási részlege általi nyilvántartásba vétele céljából mellékelten küldjük az eddig a zászlóaljba beléptettek névsorát. A listán szereplők mindegyike topolyai. A jövőben eljuttatjuk az újonnan érkezettek listáját”.¹ > **1944. december 1.**; > **1944. december 31.**

Jugoszlávia Nemzeti Felzabádítási Bizottságának pénzügyi megbízottja utasítást adott az 1944. év második felére vonatkozó adó kirovására és begyűjtésére: „megszüntetik a megszállás alatt bevezetett adókat” és a királyi Jugoszláviában fennállt Népvédelmi Alap (Fond narodne odbrane) járulékát. Helyettük visszaállítják a közvetlen adókat (földadó, házadó, keresetadó, járadékadó) és a forgalmi adókat. A szerbiai adóköteles földművesek 27,4%-át a Vajdaságban írták össze, rájuk esett az adó alapját képező jövedelem 49%-a, viszont a Szerbiában a földművesekre jutó adó 60%-át rótták ki rájuk.²

1. NMJ, mellékl. XVI. – 2. DERV, 133., 143.

1944. november 25.

Tito nyilatkozata az államberendezésről: „Az új Jugoszlávia hat föderális egységből áll majd, ezek: Szerbia, Horvátország, Szlovénia, Macedónia, Bosznia és Hercegovina, Crna Gora. Egyes vidékek, mint Vajdaság, valószínűleg autonómiát kapnak a föderális egységek egyikében.”¹

1. *Slobodna Vojvodina*, 1944. november 25.; AV, 318.

1944. november 26.

Nagybecskerekén megalakult az Egységes Népfelzabádító Front 62 tagú Észak-bánáti Közeti Bizottsága és annak 16 tagú Végrehajtó Bizottsága.¹

1. NF, 58.

1944. november 30.

A Vajdasági Népfelzabádító Főbizottság és a Katonai Közigazgatás „a vajdasági szövetkezeti mozgalom felújítása és átszervezése érdekében” kinevezte a Mezőgazdasági Szövetkezetek Szövetségének ideiglenes igazgatóbizottságát, amelynek feladatává tette, hogy az egész vajdasági szövetkezeti mozgalmat tömörítse ebbe a szervezetbe. Felhatalmazta továbbá arra, hogy kinevezheti az egyes szövetkezetek ideiglenes igazgatóbizottsági tagjait.¹

1. Fond ZASAVOJ, 186. doboz. Idézi Katarina Krajčinović: *Zadružni savez Vojvodine. Arhivski pregled*, 1969. 1.; DERV, 175–176.

1944. november

Jugoszláv fegyveres csoportok megszálltak több Baja környéki települést. Csávolyon, Garán, Hercegszántón karhatalmat hoztak létre a helyi délszláv lakosságból, és kikiáltották e helységek Jugoszláviához való csatlakozását. A helyzet 1945 márciusában rendeződött. Hasonló volt a helyzet Deszken és Szőregen, valamint Vas megye szlovénok lakta községeiben.¹

1. Balogh, 34.

1944. december 1.

Tito a következő táviratot küldte a vajdasági főparancsnokságnak: „Jóváhagyom a magyar egységek megalakítását. Törekedjete arra, hogy politikailag felemelkedjenek.”¹

Ivan Rukavina vezérőrnagy, Bánát, Bácska és Baranya katonai igazgatásának parancsnoka az alárendelt egységekhez intézett 69. sz. ren-

deletében² figyelmeztetett, hogy a magyarok és a németek elleni eljárásban sok helyütt „szabálytalanságok” csúsztak, amelyek „szégyent hoztak a katonai hatóságokra, ártottak népeink és országunk érdekeinek. [...] Az AVNOJ II. ülésén hozott határozatok értelmében a kisebbeket Jugoszlávia egyenrangú polgárainak kell tekinteni, akikre ugyanolyan jogok és kötelesek hárulnak, mint az ország többi lakóira”.³ Bár kötelezte a Katonai Körzeteket, hogy a rendeletet a legsürgősebben juttassák el minden helyőrséghez és katonai állomáshoz, és hogy „pontosan alkalmazzák”, az OZNA közvetítésével csak az év végén – Magyarkanizsára például karácsonykor – jutott el a helyőrségekhez.⁴

Magyarkanizsán a község katonai parancsnokának csak fegyveres fenyegetéssel sikerült lefegyvereznie és felosztatnia az > **1944. október 8-án** megalakult Népőrséget, és a városban lábadozó sebesült katonákból toborzott önkénteseket az új helyőrségi szolgálat megszervezésére.⁵

A zentai Népfelszabadító Bizottság ülésén jelenlevő Anka Kmezić szabadkai körzeti küldött utasítást adott a kapcsolattartásra azokkal a magyarokkal, „akik már régtől fogva a mi mozgalmunk eszméit követik”.⁶

1. Dedijer III., 171. – 2. Arhiv Vojvodine F. 170 Vojna uprava za Bačku, Banat i Baranju [Bánát, Bácska és Baranya Katonai Közigazgatása], 69/1944. Idézi Mezei 2010, 122. – 3. Dedijer III., 183.; KMSZ, 22. – 4. Matuska [é. n.], 18–19. – 5. Matuska [é. n.], 114–115. – 6. Olajos Mihály visszaemlékezése. Olajos ugyanitt állítja, hogy a Népfelszabadító Bizottság üléseinek a Zentai Történelmi Levéltárban található jegyzőkönyvei közül nem mind eredeti, hanem „utólag írták kihagyva dolgokat, megmásvita ezt-azt”. Vékás 2010, 254.

1944. december 2.

Egy hónapos megpróbáltatások után szabadon engedték azoknak az újvidéki magyar és német foglyoknak az Indiára hurcolt csoportját, akik

között volt Buda József újvidéki református lelkész is. Fogva tartása idején hívei egyedül tartották az istentiszteleteket a telepi templomban, felolvastak, énekeltek. Szabadulása után is zavarták az istentiszteleteit.¹

1. „Berobbant a templomba valamilyen szedett-vedett népség és az úrasztala körül táncolt, felmentek a szószékre is. Mi azért tovább jártunk a templomba.” Nagy Margit: Mindig velem, Uram, mindig velem! Beszélgetés az újvidéki Cséki Sándorné, született Szekeres Lídiával. *Református Élet*, 1994. 10–12., 6–7.

1944. december 4.

Az adai helyi Népfelszabadító Bizottság arról értesítette a zentai városparancsnokságot és a szabadkai kerületi parancsnokságot, hogy a magyarok néhány szerb jelenlétében gyűlést tartottak anélkül, hogy erről a szerbeket értesítették volna. Ez mélyen felháborította a szerbeket, akik nevében a jelentést küldték, s követelték, hogy a Népfelszabadító Front e gyűlésén hozott határozatot tekintsék semmisnek. A szóban forgó határozat azt a követelést tartalmazta, hogy a Népfelszabadító Bizottságban magyarok is kapjanak helyet.¹

1. Farkas Nándor visszaemlékezése. Közli Matuska [é. n.], 135.

1944. december 6.

Bácska–baranyai Katonai Körzetének tanügyi osztálya utasította a Szabadkai Katonai Körzet tanügyi osztályát, hogy a diákok beiratkozásaikor a tanítási nyelv tekintetében vegyék figyelembe a szülők kívánságát.¹

1. Arhiv Vojvodine, F. 171. Vojna oblast za Bačku i Baranju [Bácska–baranyai Katonai Körzet], VI-43/1944. Idézi Mezei 2010, 124.

1944. december 10.

„Nem felelhet minden magyar Horthy és Szálasi gáztetteiért. Nem lehetnek felelősek, és nem is felelősek. Fasiszta gazemberek és gyilkosok a

szerbek és horvátok, a szlovének és a macedónok között is vannak” – írta a *Borba*.¹

1. Idézi Balogh, 35., 345.

1944. december 10–12.

Újvidéken megtartották az Egységes Népfelszabadító Front I. Vajdasági Tartományi Értekezletét, amelyen magyar nemzetiségű küldöttek is részt vehettek.¹ Jovan Veselinov Žarko beszámolójában ezt mondta: „Szerbiában többé nem folytatnak olyan politikát, amilyent a háborúig folytattak. Korábban a vajdaságiak joggal panaszkodtak Belgrád Vajdasághoz való viszonyulására, mert fejőstehénnek tekintette. Ma a dolgok egészen másként állnak. Szerbiát ma nem a hegemonisták és reakciók irányítják, hanem a szerb nép legjobb képviselői, hazafiak és demokraták, akik a felszabadító háború idejében nemcsak a sváb hódítók ellen harcoltak, hanem a hazai árulók ellen is, azok ellen, akik többségükben uralmon voltak a régi Jugoszláviában. [...] Az ilyen Szerbia számunkra közeli. Vajdaságnak az egyik vagy másik föderális egységhez való viszonya úgy lesz szabályozva, ahogy az Vajdaság népének és egész államközösségünk érdekeinek legjobban megfelel.² [...] Egy nagy feladatunkat sem fogjuk tudni elvégezni, ha nem oldjuk meg helyesen és a népfelszabadító mozgalom szellemében az egyes népek közötti viszony kérdését Vajdaságban.”³ Az értekezleten megválasztották a szervezet tartományi bizottságát, valamint annak végrehajtó bizottságát, amelybe beválasztották Sóti Pált is.

1. Farkas Nándor visszaemlékezése. Közli Matuska [é. n.], 130. – 2. AV, 320.; HRP, 3837.; NF, 59. – 3. NF, 248.

1944. december 11-13.

Kúlán több mint 500 magyart végeztek ki, főleg értelmiségieket és jómódú polgárokat.¹

1. Cseres 1991, 231.

1944. december 19.

A szabadkai helyőrség parancsnoksága Újvidékre szóló menetlevéllel látta el az > 1944. december 24-étől megjelenő *Szabad Vajdaság*, a későbbi *Magyar Szó* szerkesztőit: Gál Lászlót, Keck Zsigmondot, Lévy Endrét és Majtényi Mihályt.¹

Bácska–baranyai Katonai Körzete tanügyi osztályának vezetője, válaszolva a Zombori Területi Katonai Parancsnokság tanügyi osztályának, közölte: engedélyezni kell Apatinban a cigányoknak, hogy az oktatási nyelvet szabadon válasszák meg; a magyar tanítóképzőkben végzett tanítók pótképzés nélkül dolgozhatnak; a magyaroknak és a bunyevácoknak engedélyezik a tanítói továbbképzéseken való részvételt.²

1. KMSZ – 2. Arhiv Vojvodine, F. 171. Vojna oblast za Bačku i Baranju [Bácska–baranyai Katonai Körzet], VI-78/1944. Idézi Mezei 2010, 124.

1944. december 20.

Bácska jugoszláv fennhatóság alá kerülése után a kalocsai érsek dekrétumával ismét Lajčo Budanović püspök vette át a Bácsai Apostoli Kormányzóság ügyeinek intézését mint vikárius generális. 1927-ben szentelték püspökké, miután a Szentszék 1923-ban létrehozta a Kormányzóságot. Ez 1941-ben visszakerült a kalocsai érsekség hatáskörébe, Budanovićot pedig internálták. Visszahelyezésétől 1958-ban bekövetkezett haláláig maradt tisztségében.¹

A Szlavóniában 1943 augusztusában megalakult Petőfi Sándor zászlóalj a JNFK horvátországi parancsnoksága Magyarországra indította, hogy egyesüljön a Sellyén tartózkodó három újonnan alakult vajdasági magyar zászlóaljjal. > 1944. december 31.

1. Tóth Tamás: A Bácsai Apostoli Kormányzóság 1941-es visszacsatolása Kalocsához Ijjas József feljegyzései alapján. *Deliberationes*, 2008. 1. 123–138.; Žigmanov T.: Biskup Budanović u zavičajnoj i nacionalnoj historiografiji. *Croatica Christiana Periodica*, 56. 193–208.

1944. december 22.

Versecen megalakult az Egységes Népfelszabadító Front Dél-bánáti Körzeti Bizottsága.¹

1. NF, 58.

1944. december 24.

Újvidéken négy oldalon, tízezer példányban megjelent a *Szabad Vajdaság* című magyar nyelvű napilap első száma.¹ Keck Zsigmond református lelkész, a leendő főszerkesztőt és első munkatársait (Gál László, Lévy Endre, Majtényi-Markovics Mihály) > **1944. december 19-én** rendelték le Szabadkáról, és a lapot eredetileg a *Slobodna Vojvodina* című szerb napilap fordításának szánták. 1945. szeptember 27-től *Magyar Szó* címmel jelenik meg. Példányszáma jól tükrözi az adott időszak politikai szükségleteinek változását (1945: 22 000; 1946: 22 000; 1947: 29 000; 1948: 35 000; 1949: 37 000; 1950: 18 000; 1951: 18 000; 1952: 19 000; 1953: 18 000; 1954: 25 000). Azóta is az egyetlen magyar nyelven kiadott napilap a Vajdaságban.

1. KMSZ, 7.; HRP, 3865. A lapindítás politikai körülményeiről lásd Sóti Pál visszaemlékezését. Vékás 2010, 370–371.

1944. december 27.

Újvidéken megkezdődött a Vajdasági Antifasiszta Ifjúság Egyesült Szövetségének I. kongresszusa, amelyen az ifjúság legfontosabb feladataként a JNFK megsegítését, a mezőgazdasági kampányban és általában az újjáépítésben való részvételt jelölték meg. Külön kihangsúlyozták, hogy e feladatok végrehajtása során „ápolni és erősíteni kell a testvériséget és egységet”.¹

1. HRP, 3868.

1944. december 28.

Magyarország kormánya semmisnek nyilvánította a Németországgal kötött szerződéseket és hadat üzent Németországnak.¹

1. Mo. tört. II., 474.

1944. december 29.

Bácska és Baranya Katonai Bírósága – Pavle Gerencević, Lazar Brankov és Bosa Klarić – 12 személy felett mondott ki halálos ítéletet. Ezek a következők voltak: Andrée (1941-től Árva) Dezső, az Újvidéken megjelenő *Reggeli Újság* című napilap főszerkesztője, M. S. Somogyi János, Istók Miklós, Horvát Árpád, Tesényi Gyula, Komrák Árpád, Bauer János, Puhán Sándor, Fricz Frigyes, Lukács István, Balogh Gyula és Fábíán János. Mindannyiukat golyó általi halálra ítélték, és az ítéletet azonnal végrehajtották.¹

1. Kalapis Zoltán: *Életrajzi kalauz I.* Forum, Újvidék, 2002, 41–42.; Mészáros 1994.

1944. december 31.

A magyarországi Kiscsány faluban megalakult a Petőfi Sándor nevű 15. vajdasági brigád.¹ A magyar önkéntesek toborzását és a brigád megalakítását topolyai magyar kommunisták egy csoportja kezdeményezte² és Tito > **1944. december 1-jén** engedélyezte. Zomborban gyűjtő- és kiképzőközpontot³ hoztak létre számukra, majd átírányították őket Magyarország területére, ahol egyesültek a Szlavóniában 1943 augusztusában megalakított Petőfi zászlóaljjal és néhány más egységből odarendelt magyar harcossal. A négy zászlóalj mellett felderítő, rádiós, aknavető századból, egy fogatos osztagból és gazdasági hivatalból állt, megalakulásakor mintegy 1200 tagja volt, köztük néhány tucatnyi budapesti, pécsi és szegedi is.⁴ Parancsnoka Kis Ferenc, helyettese Varga István, politikai biztosa Jontovics Rudolf, helyettese Baki Ferenc volt. Legsúlyosabb csatáját a bolmányi hídfőnél vívta > **1945. március 6-tól**, ezt követően Tito > **1945. március 22-i** utasítása alapján három megmaradt zászlóalját más vajdasági brigádokba osztották. A Petőfi brigád a magyar kommunista elit egyik legerősebb legitimációs szimbóluma volt. Több általános iskola viselte a Petőfi brigád nevet, ezek évente találkozókat tartottak, amelyen vetélkedőt szerveztek a Petőfi brigád

történetéről, és megmutogatták a diákoknak a még élő brigádtagokat, akik a vajdasági magyarságról „lemosták a gyalázatot”.

1. Baki Ferenc, Vébel Lajos: *A Petőfi brigád*. Újvidék, 1968, Forum.; HRP, 325. – 2. Lásd Brindza Károly visszaemlékezését Vékás 2010, 32–36. – 3. A kiképzőközpontból 1944 végén és 1945 elején mintegy hétezer, márciusban pedig újabb hétezer magyar önkéntest küldtek a frontra az egységek emberveszteségeinek pótlására. NMJ, 48.; Az akkori állapotokról lásd Sóti Pál visszaemlékezését Vékás 2010, 362–364. – 4. Szalai István visszaemlékezése, 1984. Kézirat.

1944 vége

Rákosi Mátyás Újvidéken azzal a céllal kereste fel Jovan Veselinov Žarkót, a JKP Vajdasági Tartományi Bizottságának titkárát, hogy eszközöljön ki számára egy találkozót Titóval, és segítséget kérjen a csehszlovákiai magyarok kitelepítésének ügyében. Veselinov szerint Rákosi azt mondta, a csehszlovák kommunisták „megbocsáthatatlan hibát követnek el, és kést dőfnek a magyar forradalom hátába”.¹ Rákosi a Titóval való titkos találkozón hangoztatta, mekkora kára lenne a Magyar Kommunista Pártnak, ha a magyarokat kitelepítenék Jugoszláviából.²

1. Jovan Veselinov Žarko: *Az autonóm Vajdaság születése*. Újvidék, 1984, Forum. 147–148. Idézi A. Sajti 2004, 331. – 2. Dedijer III., 171.